

Αναπαραστάσεις και ανασημασιοδοτήσεις
της βλάχικης γλώσσας σε δύο βλαχοχώρια
της Δυτικής Μακεδονίας

Μαρία Ν. Σακοράφα

Φιλολόγος, Κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος
Νεοελληνικής Φιλολογίας του Α.Π.Θ.
msakorafa@gmail.com

Abstract

This paper traces formative procedures of representations and resignifications of the Vlach language as mother tongue in (Tourgia)Krania and Kallithea of Grevena, two highland Vlach villages of Western Macedonia in Greece. Ethnographic fieldwork provided the qualitative research material and framed a discourse “identity hues of locality”. Discourses of permanent and seasonal inhabitants designated the dynamics of Vlach language in local plexus and emphasized aspects of individual and collective identity. Memory as constructive element of narratives unfolds vlach language’s spatiotemporal adventure in the maelstrom of external forces of exclusion and reformation, activating dialogues between past and present, village and city, with expressions of future prospects. Inhabitants’ interpretations interlace with emotional dilemmas about language viability translated in cultural and demographic viability, involving political, economic and social inequalities and taxonomies with competitive sign.

Keywords: Vlach language, Vlach villages, Krania, Kallithea, Grevena.

Η παρούσα ανακοίνωση επιχειρεί να προσεγγίσει τη συγκρότηση αναπαραστάσεων και ανασηματοδοτήσεων της βλάχικης γλώσσας ως μητρικής σε (Τούργια) Κρανιά/ Κρανέα και Καλλιθέα (Μπάλτινο) Γρεβενών, δύο ορεινά βλαχοχώρια της Δυτικής Μακεδονίας, με διαμοιρασμό σχετικών βιωμάτων και οπτικών κατοίκων τους. Το υλικό είναι βιωματικό, αντλήθηκε κατά τη διάρκεια επιτόπιας έρευνας τετραετούς διάρκειας (2010-2012 και 2020-2022) με τη μέθοδο της εθνογραφικής συμμετοχικής παρατήρησης και της διαλογικής αλληλεπίδρασης και αποτελεί μέρος της ποιοτικής ανάλυσης στο πλαίσιο εκπόνησης διδακτορικής διατριβής με θέμα «ταυτοτικές αποχρώσεις της τοπικότητας». Στο επίκεντρο της ερευνητικής στοχοθεσίας τίθεται η άντληση λόγων από μόνιμους και εποχικούς κατοίκους σχετικά με τη βλάχικη γλώσσα, αναδεικνύοντας την επίδρασή της σε ατομικές και συλλογικές ταυτότητες. Οι ίδιοι λόγοι και διάλογοι ανάγονται σε μοχλούς αναπαράστασης και ανασηματοδότησης της βλάχικης γλώσσας, ενεργοποιώντας τον διάλογο μεταξύ παρελθόντος και παρόντος, χωριού και πόλης, με επιστέγασμα εκφράσεις μελλοντικών (προ)οπτικών. Παράλληλα διερευνώνται τα σημεία μεταβολών στον άξονα του χρόνου και του χώρου.

Ειδικότερα, προσεγγίζονται οι ερμηνείες κατοίκων για τις διακυμάνσεις στην ένταση της βλάχικης γλώσσας, σε συνάρτηση με την ένταση της βλάχικης ταυτότητας, αλλά και οι προτάσεις τους ως εκφράσεις οπτικών και φορείς προοπτικών· οι διακυμάνσεις συνδέονται τα δύο χωριά, αλλά και τον βλαχώφωνο περίγυρό τους ως συστατικά ταυτοτικών συντεταγμένων της τοπικότητας. Παράλληλα ανιχνεύεται η επιδραστικότητα των γλωσσικών διακυμάνσεων στη συγκρότηση ατομικών και συλλογικών ταυτοτήτων, καθώς και της τοπικής δέσμευσης ως μηχανισμού σωστικής παρέμβασης και αναπτυξιακής δραστηριοποίησης. Τέλος αναμένεται να προσδιοριστεί η σημαντικότητα της βλάχικης γλώσσας για τους κατοίκους των δύο χωριών και η στάση τους απέναντι στις επικαιροποιημένες συνθήκες χρήσης και αναπαραγωγής της.

Τα δύο χωριά ως ανθρωπολογικό πεδίο

Κρανιά και Καλλιθέα ανήκουν γεωγραφικά στο νοτιοδυτικό και συνοριακό με Ιωάννινα και Τρίκαλα άκρο της Π.Ε. Γρεβενών και της

Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας, στην Καλλικρατική Δημοτική Ενότητα του ομώνυμου Δήμου, στον οποίο συγχωνεύθηκε η διοικητική τους αιγίδα, ο καποδιστριακός Δήμος Γόργιανης. Ο καλλικρατικός σχηματισμός, διατήρησε και μετά την υπαγωγή του σε κεντρικότερη διοικητική δομή λειτουργίες και αρμοδιότητες παρεχόμενες είτε από το πρώην Δημαρχείο Γόργιανης στο Κηπουριό.

Στην πορεία του χρόνου, τα δύο χωριά φέρονται να αφομοίωσαν πληθυσμιακά εγγύτερες μικρότερους συνοικισμούς μετά την εγκατάλειψή τους, όπως το Βελόνι η Κρασιά και τη Γεωργίτσα η Καλλιθέα, κυριαρχώντας στο αρχικά πυκνότερο οικιστικό δίκτυο της περιοχής. Δημογραφικά, στον τόπο καταμετράται μείωση οριακή χειμέριας ερήμωσης, με το υψόμετρο αναγόμενο σε μετεωρολογικό καταλύτη κλιματική τροχοπέδη για υπαίθριες εργασίες και παραγωγικές διαδικασίες¹.

Συνολική απεικόνιση του Νομού, όπου αποτυπώνεται χωροταξικά η συνοριακότητα των δύο οικισμών. (Πηγή: grevenamedia.gr)

¹ Ενδεικτικά, στις ετήσιες συγκεντρωτικές καταστάσεις γεωργικών και ζωικών προϊόντων οι ποσοτικές μειώσεις αποδίδονται στις κλιματικές συνθήκες (Γ.Α.Κ. Γρεβενών).

Η Κρασιά κατατάσσεται συγκριτικά στα «μεγάλα» χωριά της Π.Ε. Γρεβενών, με κριτήριο όχι μόνο την εδαφική έκταση, αλλά και τον σταθερό αριθμό μόνιμων κατοίκων. Στις αναπαραστάσεις του συμβιωτικού παρελθόντος προκρίνονταν οι πολιτισμικές συντεταγμένες του πληθυσμού με τρεις διακεκριμένης τονικότητας εθνοτικές αποχρώσεις ταυτοποιητικές του τόπου και των ανθρώπων του, την αριθμητικά πλεονεκτικότερη βλάχικη, τη μειονεκτικότερη εικαζόμενη γύφτικη και την απομειωμένη σαρακατσάνικη. Στη βλάχικη συνείδηση της κοινότητας, «μελανό σημείο» και στίγμα της κοινοτικής ιστορίας εκλαμβάνονταν η «ρουμανοφωνία»: οι αντικρούσεις παρουσίαζαν το εγχείρημα πολιτικά συντονισμένο και εκπαιδευτικά επιτελεσμένο.

Η Καλλιθέα, μικρής έκτασης, χωριό του Νομού Γρεβενών, κατατάσσεται στην 59^η πληθυσμιακή σειρά των 106 οικισμών του και των 96 του ομώνυμου Δήμου. Σε αντίθεση με την Κρασιά, στον πληθυσμό του χωριού επισημαίνονταν αφηρηματικά η απουσία εικαζόμενων Γύφτων, αποδιδόμενη στην ανεπαρκή προσφορά απασχόλησης στους κόλπους της κοινότητας, αλλά και η διάκριση του πληθυσμού για τη συνειδητά καθολική αντίσταση στη ρουμανική προπαγάνδα. Ως αντίποινα για την παντελή απουσία Ρουμανόβλαχων στην κοινότητα καταλογίστηκε στους αλλόθρησκους κατακτητές και η δολοφονία του τοπικού δασκάλου² (Μούσιος 1999: 72).

Στη μεγαλύτερη διάρκεια της έρευνας, τα δύο χωριά τελούσαν διαμερισματοποιημένα στον καποδιστριακό Δήμο Γόργιανης, που καταλάμβανε έκταση 210 km² αριθμώντας συνολικά 1707 κατοίκους, διαμοιρασμένους σε οικισμούς με καταγεγραμμένες συνεργατικές, αλλά και ανταγωνιστικές τάσεις, για κοινές επιδιώξεις και διεκδικήσεις. Η κατάργηση της καποδιστριακής διοικητικής ομαδοποίησης στις δημοτικές εκλογές του 2014 συνοδεύτηκε από καταγραφή των οικισμών πλέον ως τοπικών κοινοτήτων της Δημοτικής Ενότητας Γόργιανης του Δήμου Γρεβενών, σύμφωνα με την επιταγή του νεοφανούς καλλικρατικού σχεδίου για μια πιο συγκεντρωτική δομή. Πρακτικά, τα δύο όμορα βλαχοχώρια καλούνταν να αναπροσαρμοστούν στις νέες προδιαγραφές, επιστρέφοντας στην αυτόνομη πορεία τους. Κοινό σημείο αναφοράς των δύο κοινοτήτων

² Η ιδιότητα του αποδόθηκε από τους ίδιους τους συγχωριανούς του.

διαμόρφωνε στις αφηγήσεις το έντονο εσωτερικό και εξωτερικό μεταναστευτικό ρεύμα που σημειώθηκε σε όλη τη διάρκεια των αντίξων συνθηκών επιβίωσης και διαβίωσης, με την πλειονότητα κινούμενη προς Τρίκαλα και Αθήνα, όπου ανέπτυξε συνήθως επιτυχή επιχειρηματική δράση-τουλάχιστον μέχρι την πρόσφατη οικονομική κρίση.

Ο ευρύτερος χώρος των δύο οικισμών, λόγω της άμεσης γειτνίασής τους, εκλαμβάνεται ως γεωγραφική και πολιτισμική ενότητα παραπλήσιων φαινοτύπων που επιδρούν και ανακλούν στις ποικίλες βιοτικές πτυχές. Η διακρινόμενη για την ορεινότητα κοινή τους ζώνη εκτείνεται στις παρυφές της Πίνδου, συνορεύοντας με τον νομό Ιωαννίνων από την πλευρά της Κρασιάς και Τρικάλων από την πλευρά της Καλλιθέας και πιο συγκεκριμένα με τα βλαχοχώρια Μηλιά και Παναγία, αντίστοιχα. Καθώς στο πλαίσιο της οικείας περιφερειακής ενότητας, γειτνιάζει με χωριά κατοικούμενα από ντόπιους³, συγκροτεί μια τοπιογραφική «νησίδα» αποκομμένη από το κύριο πολιτισμικό «σώμα» των τεσσάρων όμορων και «ιστορικά» πιο φημισμένων οικισμών, με «χορωνίδα» τη Σαμαρίνα.

Αναπαραστάσεις και σημασιοδοτήσεις κατοίκων για τον χώρο μετασχηματίζονταν στον χρόνο. Παλαιότερες απέδιδαν στη φύση του τοπίου μια εχθρική πτυχή για την επιβίωση και τις δραστηριότητες των κατοίκων. Η μεταστροφή της αρνητικής πρόσληψης και σημασιοδότησης προσέλαβε πολιτική απόχρωση με την αναγωγή της στην αποκεντρωτική συγκρότηση του καποδιστριακού Δήμου Γόργιανης, κατά την οποία η αυτονόμηση και αύξηση των αρμοδιοτήτων δρομολόγησε συστηματική προσπάθεια γεωγραφικής και πολιτισμικής ανάδειξης των επιμέρους διοικητικών διαμερισμάτων, αποτυπωμένη στην προβολή του φυσικού ορεινού πλούτου ως «πηγής ζωής», αλλά και οικοτουριστικού προορισμού.

«Κατς(ι)έ νου σμπουρέστ' βλαχέστι;»⁴: Μια γλωσσική πρόκληση

³ Όρος που στη συγκεκριμένη περιοχή χρησιμοποιείται με την έννοια της απουσίας άλλης διακριτής ταυτότητας.

⁴ Η απόδοση της βλάχικης γλώσσας με ελληνικούς χαρακτήρες δεν συνιστά πρόταση, αλλά αφορά την προσωπική μου πρόσληψη ως νέας ενδιαφερόμενης. Παράλληλα συνδέεται με την ανθρωπολογική αντίληψη ότι το ίδιο θα επέλεγαν και οι κάτοικοι-ομιλητές βλάχικης των δύο χωριών, λόγω μεγαλύτερης εξοικείωσης με την ελληνική γλώσσα· επίσης, οι ελληνικοί χαρακτήρες διευκολύνουν την

Οι επικεντρωμένοι σε καταγωγή και γλώσσα πυλώνες ταυτοποίησης μετέχουν και εμπλέκονται σε διεργασίες αμφισβήτησης, μεταβολών και επαναπροσδιορισμού. Η έμφαση μετατοπίζεται από την «πολιτισμική ύλη – ουσία» (ενδ. Eriksen 1993), με περιεχόμενο τη γλώσσα, τη θρησκεία, τα ήθη και έθιμα, τις παραδόσεις και τον ευρύτερο υλικό πολιτισμό, στις κοινωνικές διαδικασίες που προάγουν, αναπαράγουν και οργανώνουν τα όρια διαφοροποίησης ανάμεσα στα πληθυσμιακά σύνολα. Με σημείο αναφοράς τη διάγνωση της ιστορικότητάς τους έχει επισημανθεί βιβλιογραφικά η απομάκρυνσή τους από κατάλοιπα κοινωνικοπολιτισμικών διαφορών στον σχηματισμό αναπαραγόμενων συστημάτων κατηγοριοποίησης· η «εκθρόνιση» των «πρωτογενών δεσμών»⁵ από τον ταυτοτικό πυρήνα των συλλογικότητων υπέδειξε τη λειτουργία τους ως μέσου εκπλήρωσης προσωπικών στόχων,⁶ προσαρμωμένου σε περιστασιακές ανάγκες και τακτικές⁷ (Barth 1969: 14, 62)

ανάγνωση ατόμων που δε γνωρίζουν τους λατινικούς. Τον ίδιο τρόπο επιλέγει και ο συγγραφέας του βιβλίου για την Κρασιά, ο οποίος παραθέτει με ελληνικούς χαρακτήρες φράσεις της βλάχικης γλώσσας από την καθημερινότητα της κοινωνικής ζωής. Επίσης, η ελληνογράμματα απόδοση δημιουργεί την αίσθηση ευκολίας στη μεταφορά της βλάχικης από τον προφορικό στον γραπτό λόγο.

⁵ Ο επικαθορισμός τους από αίμα, φυλετική καταγωγή, γλώσσα, εδαφική περιοχή, θρησκεία και έθιμα τους προβάλλει ως περισσότερο «φυσικούς» και πνευματικούς, παρά κοινωνιολογικά θεμελιωμένους· αναλογικά, θεωρούνται αναλλοίωτοι και υπεράνω οποιασδήποτε ανάλυσης και δημιουργούν βαθιές και άρρηκτες σχέσεις, εξίσου καταναγκαστικές για όσους αισθάνονται ενεργά μέλη μιας εθνοτικής ομάδας (ενδ. Geertz 1973: 259-63). Πρόκειται για ιδιότητες τις οποίες επικαλούνται οι άνθρωποι του πεδίου στις διαχρονικές και συγχρονικές τους δράσεις και αναφορές· παρελθόν, παρόν και μέλλον της συλλογικότητάς στους ανάγεται στην κοινή βάση βιολογικών και πολιτισμικών εκφάνσεων, από την οποία αντλούνται και τα κριτήρια οριοθέτησης και αναγνώρισης της ετερότητας.

⁶ Στον πυρήνα της, αποκαλύπτεται η δυναμική της ως κοινωνικής κατασκευής, που παρέχει στα άτομα την ευχέρεια επιλογής και τροποποίησης ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες, με σκοπό την εκπλήρωση των προσωπικών, κυρίως υλικών, στόχων και αναγκών τους. Επακόλουθα, η επένδυσή της με επιπρόσθετες αξίες και προσανατολισμούς περιπλέκεται σε ρευστές ατραπούς ταύτισης και αποταύτισης, με αναμενόμενη κατάληξη στον κοινό παρονομαστή της οικονομικής εξ(ου)σίας), όπως προσδιορίζεται στο εκάστοτε ιστοριοπολιτικό πλαίσιο.

⁷ Αντιλογικά στην άρρηκτα συνδεδεμένη με τον ανθρώπινο συναισθηματικό και ψυχικό κόσμο παρουσίασή του ως φυσικού και αναλλοίωτου (Jenkins 1997: 47), ο εθνο(στ)ισμός προβάλλεται ως κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό εφελτήριο ομάδων συμφερόντων (Hutchinson&Smith στο Hutchinson&Smith (eds) 1996: 8-

επιτονίζοντας την κοινωνικοπολιτισμική τους πλαισίωση, αλλά και την τμηματικότητά τους. Στην ίδια συχνότητα στοχασμού, προστίθεται η αποτίναξη γνωστικών, συμπεριφορικών και συναισθηματικών στάσεων (Burke & Stets 1998: 23) στη ροή της καθημερινότητας· έτσι, επικυρώνεται θεωρητικά η αποτίναξη της στατικότητας (Τρομάρα 2008: 2-3) και η αντικατάστασή της από ιδεολογικούς τύπους ρευστότητας. Ωστόσο, οι παρελκόμενες ρευστότητες ταυτοτήτων επενδύονται από πολλαπλασιαστικά πλέγματα αντιλήψεων⁸, με ταυτοτικές αμφιθυμίες για τη συμβατότητα επιλογών, την ανθεκτικότητά τους σε πιέσεις αλληλεπίδρασης, τη διαχείρισή τους, αλλά και την επιρροή τους στη συγκρότηση ομοιότητας και διαφοράς.

Οι περιπέτειες της βλάχικης γλώσσας συμπυκνώνονται σε αναπαραστάσεις κατοίκων και των δύο χωριών του πεδίου με τη μνημονική πρόσληψη του παρελθόντος και τη βιωματική πρόσληψη του παρόντος.

Η αίσθηση ταυτοτικής διαφοροποίησης αποτυπώνεται και στις ερμηνευτικές συνάψεις των (αυτο)προσδιορισμών «Κουτσόβλαχοι» για την Καλλιθέα με εικαζόμενη «κουτσή ομιλία των βλάχικων» και υπαινιγμό υποκατηγοριοποίησης, ενώ για την Κρανιά «Ρουμανόβλαχοι» με αναγωγή στη λειτουργία ρουμάνικου σχολείου του προηγούμενου

9), (ανα)παραγόμενο στη διάρκεια αμοιβαίων συναλλαγών, οπότε αντί της μομφής για παράκαμψη ατομικών επιλογών προσαρμοσμένων στις εκάστοτε οικονομικές και πολιτικές συνθήκες (ενδ. Cohen 1969; Banton 1983; Jenkins 1997; Fenton 1999) επωμίζεται επικρίσεις για ταύτιση ατομικών και ομαδικών στόχων με υλιστικά κριτήρια, στήριξη σε ανάλογες επιδιώξεις και αγνόηση της ανθεκτικής στις πιέσεις παρουσίας εθνοπολιτισμικών ομάδων. (ενδ. Van De Berghe 1995).

⁸ Τρικαλινή φιλόλογος, αυτοαποκαλούμενη ντόπια, θεωρούσε τους Σαρακατσάνους Βλάχους κι όχι ντόπιους στην ελληνική επικράτεια, όπως οι ίδιοι ισχυρίζονταν και «καμάρωναν», ενώ στις γλώσσες και των δύο εντόπιζε πληθώρα σλαβικών στοιχείων, ανύπαρκτων στους ιδιωματισμούς των ντόπιων. Θεσσαλονικιός προβαλλόμενης μικρασιατικής καταγωγής διαμαρτυρήθηκε για τον ετεροχαρακτηρισμό του στον τόπο διαμονής και εργασίας του σε περιοχή Γρεβενών ως «τουροκόσπορου» εξαιτίας της επωνυμικής κατάληξης «-γλου», αποκαλούσαν, καταδεικνύοντας αντίστροφα και δικιά τους επώνυμα (Καρά-γιάννης, Κουρούπης) ως τουρκογενή· ο ίδιος αρνούσαν την ελληνικότητα των Βλάχων, λόγω υποτιθέμενης καθόδου τους από τη Βλαχία και νομαδικότητας ως εγγενούς χαρακτηριστικού «της φυλής τους», ανάγοντας στην προσαρμογή σε ποικίλα περιβάλλοντα την παραγωγή ακόμη και αντιφατικών μεταξύ τους δεξιότητων.

αιώνα⁹. Έτσι, η συγκρότηση του λόγου των χωριανών για την εντοπισμένη τους θέση συγκριτικά με Βλάχους άλλων γεωγραφικών περιοχών επεσήμαινε τη γλωσσική τους εικόνα σε συνάρτηση της ιστορικής τους διαδρομής. Παρότι αρνητικά φορτισμένες, οι εν λόγω πολιτισμικές διαφοροποιήσεις δεν αντικρούονταν, αλλά συναινετικά οικειοποιούνταν και ενοχοποιούνταν για αναπτυξιακά και οικονομικά συγκριτικά μειονεκτήματα «εμείς δεν πήγαμε μπροστά, δεν προοδεύσαμε όπως οι άλλοι Βλάχοι, είμαστε πιο χαμηλά, εμείς δεν είμαστε σαν τους άλλους Βλάχους, είμαστε Κουτσόβλαχοι».

Σε διασύνδεση γλώσσας και τοπικότητας, οι Κρασιώτες ενίσχυαν την τοπική τους συνείδηση, τελώντας σε διαρκή «επαγρύπνηση» για τη διατήρηση της γλώσσας, σε ασυμμετρία με τη μετριοπάθεια των Καλλιθιωτών στη χρήση της βλάχικης, ακόμη και στην ιδιωτική τους ζωή, και την αποστασιοποίησή τους από εκπροσώπηση στα πανελλήνια ανταμώματα¹⁰, ενώ διάσπαρτες αναφορές στην «κληρονομημένη» τους ιδιότητα, προέρχονταν από νεότερους,¹¹ προβληματισμένους για τη μέχρι τότε ελλειμματική διαχείρισή της. Η συγκεκριμένη διάσταση λειτούργησε στο παρελθόν διχαστικά, με τους πιο «ήπιους» Βλάχους να δέχονται συχνά επιπλήξεις και επικριτικά ή ειρωνικά σχόλια από τους περισσότερο ένθερμους και ζηλωτές κοντοχωριανούς τους «Καλώς τους Μπαλτινιώτες με τα βαθιά ελληνικά!», ενώ συγκρουσιακές δομούσαν και οι σχέσεις μεταξύ των δύο εκπολιτιστικών συλλόγων, με αντικείμενο αντιπαράθεσης την πολιτική δραστηριοποίησης για την προβολή

⁹ Στο φάσμα της εξωτερικής οπτικής, με έναυσμα την καταγωγή από Κρασιά, σχολιάστηκε από Γρεβενιώτες άλλων χωριών για τη γλώσσα των Βλάχων πως περιέχει διάσπαρτες ελληνικές λέξεις -αεροπλάνο, τηλέφωνο- που δεν κατά τη δημιουργία της, ηχητικά αρκετά παράξενες σε μια κατά τα άλλα, άγνωστη και ακατάληπτη ομιλία. Άλλη ακουστική εντύπωση, η συχνή επανάληψη της διφθόγγου «τσι». Στη συνέχεια, συζητήθηκε η ειδική μνεία και ευλογία στους Βλάχους – το βλάχικο στοιχείο – από τον Πατριάρχη Βαρθολομαίος, στη δημόσια ομιλία του στην κεντρική πλατεία Γρεβενών.

¹⁰ Η εναρκτήρια προώθηση των βλάχικων ανταμωμάτων και συνεδρίων αποδίδεται στον πρώτο Δήμαρχο Γόργιανης.

¹¹ Πρόκειται για σχόλια προφορικά, αλλά και σχετικές αναρτήσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

της βλάχικης φυσιογνωμίας, αλλά και την αμοιβαία ανταποδοτική στήριξη των εκδηλώσεών τους μέσω φυσικής παρουσίας.

Η «γλώσσα κληρονομιάς» συνιστούσε νευραλγικό σημείο αναγνωρισιμότητας των Βλάχων του πεδίου. Το «περιπετειώδες» παρελθόν¹² της αναφέρονταν τραυματικά από υπολειπόμενους φυσικούς ομιλητές της¹³ αλλά και «περήφανα», το «συρρικνωμένο» παρόν και το

¹² Η γνώση για τη βλάχικη γλώσσα καταγράφεται διεισδυτικότερη και εμφατικότερα πολιτικοποιημένη το 1852, όταν το περιοδικό *Πανδώρα* εκτιμούσε τους Βλάχους του ελληνικού βασιλείου στις εξακόσιες χιλιάδες, ενώ ο Φιλήμων, στον πρόλογο του δοκιμίου του για την ελληνική επανάσταση, αναπολούσε τον Αλέξανδρο Υψηλάντη ως τον μόνο που είχε διαμορφώσει «υπέρ του μέλλοντος της Ελλάδος κράτος ορθόδοξον εν Βλαχία» (ενδ. Γούναρης κα Κουκούδης 1997). Η επάνοδος του ζητήματος της ρουμανικής γλώσσας στο ελληνικό προσκήνιο καταλογίζεται στην ανάπτυξη του Κουτσοβλαχικού ζητήματος σε Ήπειρο και Μακεδονία ως έκφραση της αντίστοιχης εθνικιστικής συγκρότησης. Λίγο πριν, η αρχική αισιοδοξία εξάλειψης ακόμη και «των εσχάτων λειψάνων αλλότριας καταγωγής», ώστε να απομείνει μόνο η «καθαράν εκείνην ελληνικήν γλώσσαν ήτις μόνη έχει το απαραίτητο δικαίωμα ν' ακούεται υπό τοιούτον ουρανόν και εν μέσω τέτοιων αναμνήσεων» (Ανώνυμος 1852) έτεινε σε βεβαιότητα, λόγω της προοπτικής ενσωμάτωσης της Θεσσαλίας και τμημάτων της Πίνδου στο ελληνικό κράτος. Το 1909, όταν εκδόθηκε ελληνικό λεξικό της κουτσοβλαχικής, ο συντάκτης του Κωνσταντίνος Νικολαΐδης έκρινε σκόπιμη την προλογική διευκρίνιση ότι, σε αντίθεση με τους προγενέστερούς του, «[...] εις ουδένα τοιούτον προσηλυτιστικόν σκοπόν αποβλέψας, αλλ' εις απλήν δήλωσιν του είδους και της σχέσεως της κουτσοβλαχικής γλώσσας προς τη ρουμουνικήν», ενώ συνειδητά παρέθεσε και «τας ταυτοφώνους αντιστοίχους ρουμανικάς λέξεις, όπερ είναι δυνατόν να σκανδαλίση τους ζωηρότερους πατριώτας και να προκαλέση παρεξηγήσεις» (ενδ. Νικολαΐδης 1909). Η βλαχική, η βουλγαρική και η αλβανική αναφέρονται στοχοποιημένες διαδοχικά για την πενία αλλά και τις αναπτυξιακές τους προσπάθειες. Το κριτήριο της γλώσσας συνδεδεμένο με της εθνολογικής καταγωγής και της εθνικής δράσης προβλήθηκε αναπόσπαστα, ενώ η μακράιωνη ιστορική παρουσία κρίθηκε επίσης σημαντική ένδειξη αυθυπαρξίας (ενδ. Παπαδόπουλος 1859).

¹³ Η διαπίστωση Περιβολιώτισσας δασκάλας των Γρεβενών πως «η βλάχικη γλώσσα χάνεται, δεν τη μιλούν στο χωριό» επιρρίφθηκε στους «γάμους με ξένες», οι οποίες «βλέπουν περιφρονητικά και με εχθρικό μάτι τη βλάχικη κουλτούρα»-ο εντοπισμός του προβλήματος μόνο στις ύφες αποδόθηκε τον ζωτικότερο ρόλο τους ως μητέρων στην ανατροφή των παιδιών και την εκμάθηση της μητρικής γλώσσας ή και στην έμμεση επιρροή τους στους συζύγους. Το συμπέρασμα της συζήτησης υποδείκνυε τους ντόπιους γάμους καθοριστικούς για τη διατήρηση της γλώσσας και της πολιτισμικής παράδοσης. Η ίδια δε γνώριζε πως στην Κρασιά και την Καλλιθέα κατοικούν βλαχόφωνοι, εξέφρασε έκπληξη και ενθουσιασμό στην πληροφορία, συνοδευτικά με αγωνιώδη απορία αν στα συγκεκριμένα χωριά

επαπειλούμενο με αφανισμό μέλλον ανησυχητικά αλλά και διεκδικητικά. Η χρήση της προϋπέθετε οικειότητα και ιδιωτικότητα που αποδίδονταν στην αρνητική δεξίωσή της σε δημόσιους εξωκοινοτικούς χώρους «μη μας ακούσουν και μας κοροϊδέψουν», περιορίζοντας την αυθόρμητη χρήση της σε οικογενειακές και προσωπικές στιγμές, ακόμη και τηλεφωνικά, αλλά και ως μέσο αποτελεσματικότερης επικοινωνίας σε βλάχικα περιβάλλοντα¹⁴, από πεπειραμένους φυσικούς κατόχους της, παρά την εξίσου ικανοποιητική ευχέρεια¹⁵ ελληνικής. Συνοδευτικά, η απειρία χωριανών στον συγκεκριμένο επικοινωνιακό κώδικα αντιμετωπιζόταν με εμφανή απογοήτευση, ακόμη και η αλλοιωμένη προφορά τους, ενώ η περιορισμένη ικανότητα νεότερων στην κατανόηση¹⁶ καταδεικνύονταν ως ανεπάρκεια αδικαιολόγητη και ανησυχητική, συμπυκνωμένη σε ερωτήματα που εκφράζουν αγωνία και επιδιώκουν γλωσσική αφύπνιση «τι σόι Βλάχοι είστε αν δε μιλάτε; Μάθατε τα ελληνικά και δεν μπορείτε να μάθετε τα βλάχικα; Αν πεθάνουν οι παλιότεροι ποιος θα συνεχίσει τη γλώσσα; Δε σας νοιάζει καθόλου;»· η διάγνωση του επιπέδου γλωσσικής επάρκειας των νέων της Κρανιάς επιτελούνταν από τους γηραιότερους με βλάχικα διερευνητικά ερωτήματα «τσανταρ; Κουμ χι; Καρ χι τίνι; Στίου βλαχέστι;», οι απαντήσεις στα οποία αποκάλυπταν την ικανότητα κατανόησης και ομιλίας, προσελκύοντας λεκτικές και εξωλεκτικές επιδοκιμασίες ή αποδοκιμασίες «κατσέ νου σπουρέστ' βλαχέστι;».

Αντίστροφα, σε ανοίκεια δημόσια περιβάλλοντα, «τα βλάχικα» συνειδητά αξιοποιούνταν για «μυστικές» συνεννοήσεις, με επίγνωση της ενδεχόμενης πρόκλησης αμηχανίας και δυσφορίας των «αμύητων» ακούσιων ακροατών.¹⁷ Εξάλλου, η αναφερόμενη αυστηρή απαγόρευσή

«συνεχίζει να ακούγεται η βλάχικη γλώσσα» ή τείνει να εκλείψει, όπως στο Περιβόλι.

¹⁴ Έτσι, καθημερινά ακούγονταν βλάχικα στο πρατήριο βενζίνης, όπου οι περαστικοί χωριανοί ένωσαν την άνεση να μιλήσουν τη μητρική τους γλώσσα, εκλύοντας την αίσθηση ετεροτοπίας και εξωτικότητας.

¹⁵ Μικρό ποσοστό τα χρησιμοποιούσε και τα κατανοούσε με δυσκολία.

¹⁶ Συχνή ερώτηση ηλικιωμένων προς νεότερους ήταν «αντουκέστι βλαχέστι» (καταλαβαίνεις βλάχικα;)

¹⁷ Αντίστροφα, οι ίδιοι ομιλητές ανέφεραν πως άκουγαν σε δημόσια περιβάλλοντα βλάχικες συζητήσεις και καταλάβαιναν το περιεχόμενό τους, οπότε συμπέραναν

τους κατά τη δεκαετία 1950-1960 από τον τότε δάσκαλο του δημοτικού σχολείου ως ανεπιθύμητων μητρικών παρεμβολών στην ελληνική αφορούσε παλαιότερη εκπαιδευτική πρακτική αποκλεισμού τοπικών γλωσσικών εκφορών που φέρονταν να «στιγματίσει» και «σημάδεψε» τους μαθητές με τόσο βαθύ αίσθημα ενοχικού μειονεκτήματος, ώστε να μνημονεύεται επανειλημμένα σε μεταγενέστερες εξιστορήσεις. Μαρτυρίες επεσήμαιναν την απαγόρευση της βλάχικης τόσο στο σχολείο όσο και στο σπίτι, ώστε να μην παρεμποδίζεται η εκμάθηση της ελληνικής· επίσης, την προειδοποίηση του τότε δασκάλου ότι «θα πηγαίνει κάτω απ' τα παράθυρά τους για να κρυφακούει τι γλώσσα μιλάνε σπίτι», προκαλώντας έντρομες γλωσσικές αποκλίσεις των πιο πειθήνιων μαθητών –εντονότερα μαθητριών– από το βλαχόφωνο οικογενειακό και κοινοτικό περιβάλλον.

«-Κάρι αί άπα; (ποιος έχεις το νερό;)

-Εμειίς!

-Κάρι αί άπα;

-Εμειίς!

-Κάρ χίου τίνι; (ποιανού είσαι εσύ;)

-Του Κ του Π....

-Κατσιέ νου σμπουρέστ' βλαχιέστι;

-Δε μας αφήνει ο δάασκαλος!»

Άλλοι, υιοθετώντας τον ρόλο του περισσότερο ανυπάκουου και λιγότερο επιμελούς μαθητή, ομολογούσαν ελλειμματική συμμόρφωση «στο σχολείο μιλούσαμε ελληνικά και μετά στο σπίτι σβάρνα βλάχικα». Έτσι, ο ιδιωτικός χώρος διαφοροποιούνταν γλωσσικά από τον εκπαιδευτικά ελεγχόμενο δημόσιο, πλαισιώνοντας μια ανταγωνιστική διγλωσσία με κυριαρχικά αναπτυσσόμενη την κρατικά νομιμοποιημένη ελληνική και καταδιωκτικά υπολειπόμενη τη μητρική βλάχικη.

Αναφορικά με τις διαδικασίες απόδοσης στίγματος έξω από την τοπική κοινότητα, μια υπερήλικη αφηγήθηκε την τραυματική εμπειρία σε αστικές δημόσιες υπηρεσίες νοσοκομειακής περίθαλψης, όπου η αδυναμία λόγω μειονεκτικής γνώσης της ελληνικής γλώσσας να κατανοεί

«το ίδιο θα συμβαίνει και με μας, νομίζουμε πως δε μας καταλαβαίνουν και μπορεί κάποιος απ' τους γύρω να είναι Βλάχος».

με επάρκεια τις ιατρικές οδηγίες προκάλεσε τη μεροληπτική αντιμετώπισή της από υγειονομικούς υπαλλήλους ως «Τουρκάλας» για τη γλωσσική της διαφορετικότητα «Γιατί δεν καταλαβαίνεις ελληνικά; Γιατί δε μιλάς ελληνικά; Τουρκάλα είσαι;»· η αμυντική αντίδρασή της βασίστηκε στο επιχείρημα μιας ελληνικότητας προσαρμοσμένης στις συνθήκες πολιτισμικής απομόνωσης και υλικής στέρησης του χωριού, αλλά και στην υποχρέωση των θεραπόντων ιατρών για ισότιμη μεταχείριση των ασθενών – Ελλήνων πολιτών.

Σε συχνότητα σύγκρισης, τα βλάχικα της Κρανιας παραλληλίζονταν από φυσικούς ομιλητές τους με της γειτονικής Κουτσούφλιανης Τρικάλων, αφού «είναι πιο μπασταρδεμένα με ελληνικές λέξεις», σε αντίθεση με τα θεωρούμενα πυκνότερα βλάχικα της Μηλιάς και του Μετσόβου. Η γλωσσική σύγκριση αντιστοιχίζονταν στη διαφοροποιημένη απεικόνιση της βλάχικης πυκνότητας των χωριών με ποιοτικές ταξινομήσεις και ιεραρχήσεις, συναρθρώνοντας πολιτισμικές συγγένειες και παραλλαγές. Έτσι, στην Κρανια εκφράζονταν αισθήματα βλάχικης κατωτερότητας συγκριτικά με Βλάχους Σαμαρίνας, Αβδέλλας, Περιβολίου, Σμίξης, Μετσόβου. Από Καλλιθιώτες, εκφράζονταν αίσθημα διαφορετικότητας, όμως όχι κατωτερότητας.

Η αναγωγή της βλάχικης γλώσσας στη λατινική από τοπικό συγγραφέα (ενδ. Μούσιος 1999) αλλά και της Μηλιάς (ενδ. Πουρνάρας 1987) με τεκμήρια εκλατινισμού ντόπιων πληθυσμών δεν εξάλειψε την αμηχανία και αμφιθυμία των κατοίκων για την καταγωγή τους και την πολλαπλών αναγνώσεων διασύνδεσή τους με Ρουμανία -Βαλκάνια, Ιταλία-Ευρώπη και Ελλάδα. Έτσι, ανταποκριτικά στις συναντήσεις και συζητήσεις με «σπουδαγμένους» ανέκυπτε το ερώτημα κατοίκων «τι είμαστε τελικά; Τι σας λένε εκεί στα πανεπιστήμια;»

Κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνας, σε ιδιωτικές συνθήκες μιλούσαν ελληνικά και βλάχικα μισά μισά· ενώ μιλούσαν ελληνικά «το γυρνούσαν» στα βλάχικα, τα οποία παρεμβάλλονταν στον λόγο μεσήλικων Κρανιωτών διαμορφώνοντας ηχητικές εικόνες ισοδύναμης διγλωσσίας - το συνειδητοποιούσαν και οι ίδιοι και γελούσαν. Σε διάλογο μεταξύ συγγενών η μια ομιλήτρια επέπληξε την άλλη επειδή ενώ μιλούσαν βλάχικα «το γύρισε στα ελληνικά». Σε πρόσφατες χρονικές

συντεταγμένες της Κρανιας, η πρόβλεψη «έτσι όπως πάμε, θα χαθούν τα βλάχικα» πυροδότησε σωστική διάθεση διαμετρική αντίθετη με την ενοχική του παρελθόντος, ώστε να παρακινείται η ομιλία της βλάχικης και η αποτροπή των ελληνικών «από ντροπή».

«Εγώ μιλάω βλάχικα, εσύ γιατί μιλάς ελληνικά;»

Τα ξενοδοχεία της Κρανιας έφεραν βλάχικες επωνυμίες –μεταφράσεις τοπικών γεωγραφικών και φυσικών σημείων, όπως η «ζεστή κοιλάδα» και το «ρέμα» του χωριού ή τα «μανιτάρια» - με σύμμετρες βλάχικες αναφορές σε εσωτερικές επιγραφές και διακόσμηση, ενώ ένα αγγλική –μετάφραση του πινδαϊκού τοπίου· στις τρεις περιπτώσεις, η βλάχικη γλώσσα αξιοποιήθηκε υποστηρικτικά στη συγκρότηση του συγκριτικού πλεονεκτήματος της τοπικότητας, με ανταλλακτική αξία στον τομέα τουριστικής ανάπτυξης.

Η συμμετοχική παρατήρηση συμπεριέλαβε και ηχητικά στιγμιότυπα του πεδίου. Σε συχνότητα ηχητικών αντιθέσεων, στο τέλος της Θείας Λειτουργίας ακούγονταν βλάχικα κατά την έξοδο του εκκλησιασματος από τον ναό, επιτελώντας γλωσσικό άλμα από τον επίσημο θρησκευτικό λόγο στον ανεπίσημο τοπικό λόγο με αισθητική και συνδυαστική ευελιξία και πρωτοτυπία.

Στην επικοινωνιακή ροή του παρόντος της Καλλιθέας, ανακαλούνταν παλαιότερες βλάχικες φράσεις της επικοινωνιακής ροής του παρελθόντος, όπως «άλμπα α αλουάτου»¹⁸, οι οποίες μεταφέρονταν αποσπασματικά ως γλωσσικά εισερχόμενα του παρελθόντος στα ελληνοποιημένα συμφραζόμενα του παρόντος, με την εκκρεμότητα της μεταβίβασής τους στις γλωσσικές συνθήκες του μέλλοντος.

Στην Κρανια, ιδιωτικές συζητήσεις γυναικών συμπεριλάμβαναν βλάχικης γλώσσας ανέκδοτα που κατέληγαν σε βλάχικες παροιμακές φράσεις¹⁹ ως συνόψεις μιας βιωματικής και κληρονομικής κοσμοθεωρίας και κοσμολογίας.

¹⁸ «Άσπρη σα ζυμάρι» ως φιλοφρονητικό σχόλιο με χρωματικές και γαστρονομικές συνοποδηλώσεις, για γυναίκα του χωριού με ολόλευκο και αφεγάδιαστο δέρμα.

¹⁹ «Τσι μετριέστε πομ ντι πομ/ καχισκάρι ομ ντι ομ». Ακριβής μετάφραση δεν αποδόθηκε από τους ομιλητές, αλλά επισημάνθηκε ως νόημα, σε συνάρτηση με την υπόθεση της αφηγούμενης ιστορίας, η σημαντικότητα των τυχαίων γεγονότων για σοβαρές πτυχές της ανθρώπινης ζωής.

Οι διακοινοτικές σχέσεις μεταξύ Κρανιαάς και Καλλιθέας αναφέρονταν στη διαφοροποιημένη διαχείριση της βλάχικης καταγωγής των κατοίκων τους -οι Κρανιώτες εντόπιζαν έλλειμμα στην προβολή της από τους Καλλιθιώτες αφού μέχρι πρόσφατα δε συμμετείχαν σε σχετικές συλλογικές εκδηλώσεις· η σοβαρότερη αμέλεια που τους καταλόγιζαν αφορούσε την χρήση της ελληνικής γλώσσας σε βάρος της βλάχικης, ακόμη και στις ιδιωτικές τους επαφές, παρότι δικαιολογητικά αποδίδονταν στις ισχυρές επιρροές από τους ντόπιους κατοίκους των Πριονίων, μακροχρόνια κοινοτικούς συμμετόχους - διατηρούσαν και με τους Βλάχους της όμορης Παναγίας Τρικάλων.

Σε συζητήσεις με Καλλιθιώτες της διασποράς, η βλάχικη γλώσσα σημασιοδοτούνταν ως συστατικό της τοπικής παράδοσης που δε μεταλαμπαδεύτηκε στις νεότερες γενιές. Σε σύγκριση με τις αντίστοιχες διαδρομές της βλάχικης γλώσσας στην Κρανιαά αλλά και ομόλογα βλαχοχώρια, διαπιστώνονταν έλλειμμα τόσο στο παρελθόν όσο και στο παρόν. Το έλλειμμα του παρελθόντος αποδίδονταν στην απουσία ρουμάνικου σχολείου και συνδέονταν με την ηπιότερη βλάχικη ταυτότητα του χωριού.

-«[Στην Καλλιθέα μιλάτε βλάχικα;]

-Μιλάμε. Ο Ψ. μιλάει. Η γυναίκα του είναι Κορδαλλιώτισσα και μιλάει. Οι παλιοί τα μιλούσαν, αλλά δεν τα πέρασαν στα παιδιά. Οι γονείς μας δε μιλούσαν μπροστά στα παιδιά. Εμείς δεν είχαμε δάσκαλο στα ρουμάνικα, όπως η Κρανιαά και η Παναγία. Αν πας ν' ακούσεις στην Παναγία, υιι χαμός. Για την κόρη του Φ. λένε ότι είχε γίνει δασκάλα στα ρουμάνικα».

«-Το χωριό εμάς είναι μισό μισό».

-[Τι εννοείς μισό μισό;]

-Το χωριό μας εμάς δεν το έχουν βάλει στα βλαχοχώρια. Την Κρανιαά, την Παναγία, τη Μηλιά, όλα τα άλλα τα έβαλαν.

-[Γιατί δεν το έβαλαν;]

-Επειδή δε μιλάμε τη γλώσσα. Δεν είμαστε γνήσιοι 100%.

Το έλλειμμα του παρόντος αποδίδονται στη συνθήκη της διαποριστικότητας και των γαμήλιων ανταλλαγών, καθώς και σε επακόλουθες μεταβολές των κριτηρίων χρηστικότητας.

«Εμείς πήγαμε Αθήνα, πήγαμε Γερμανία, τι βλάχικα να μιλήσουμε».

«- Εμένα τα βλάχικα με βοήθησαν στη δουλειά στη Γερμανία.

-[Πώς σε βοήθησαν;]

-Καταλάβαινα τα ρουμάνικα, άκουγα τι έλεγαν οι πελάτες και τους έδιναν αυτό που ήθελαν πριν το ζητήσουν. Έλεγαν ότι τελείωσε το ψωμί, το πιανα εγώ, τους το πήγαινα κι αυτοί κοιτάζονταν κι απορούσαν. Την άλλη μέρα ξανάρχονταν στο μαγαζί».

Ταυτόχρονα με της χρηστικότητας, αναφέρονταν και κριτήρια αισθητικής συνθέτοντας αναπαραστάσεις της βλάχικης γλώσσας ως φορέα αισθητικής αξίας με διαφοροποιημένες προσλήψεις.

«Ο Χ. από τα Πριόνια ξέρει καλά βλάχικα.

-[Πώς κι έτσι;]

-Ήθελε κι έμαθε. Πήγε σχολείο στην Παναγία. Του άρεσαν».

«-Γιατί δε μιλάς βλάχικα;

-Α, δε μ' αρέσουν καθόλου. Ούτε να τ' ακούω δεν μπορώ»

Σε συνάφεια με το κριτήριο της χρηστικότητας, απαντητικά στο ερώτημα «κατσιέ νου σμπουριέστ' βλαχέστι» αποτυπώνεται ο σκληρότερος αντίλογος με χρηστικές σημασιοδοτήσεις της βλάχικης γλώσσας στο ερώτημα καταγόμενων και από τα δύο χωριά, :

«Σε τι ωφελεί να μιλάς μια γλώσσα που δε χρησιμοποιείται πουθενά;»

Και τα δύο κριτήρια αναπλήρωναν το απομειωμένο κριτήριο της ελληνικότητας, ενώ η πλαστικότητά τους συνδέονταν με τη βιωσιμότητα της βλάχικης γλώσσας ως μελλοντική προοπτική που υπόκειται σε αναθεωρήσεις, ανασημασιοδοτήσεις και μετασχηματισμούς που ανάγονται τόσο σε προσωπικά όσο και σε κοινωνικά βιώματα.

-[Τώρα οι σύλλογοι κάνουν μαθήματα βλάχικης στα παιδιά.]

-Καλό είναι να μάθουν τα παιδιά τα βλάχικα. Είναι γλώσσα. Οι γλώσσες είναι καλές».

«-Παλιά δεν τα ήθελα καθόλου τα βλάχικα, μου θύμιζαν τούρκικα. Τώρα μ' αρέσουν και θέλω να τα μάθω.

-[Τι άλλαξε;]

-Έχασα τους γονείς μου και τα βλάχικα μου τους θυμίζουν/ Τώρα υπάρχει υποστηρικτικό πλαίσιο για όλες τις γλώσσες και σκέφτηκα “γιατί όχι και για τη βλάχικη”/ Άκουσα ένα τραγούδι στα βλάχικα και μ' άρεσε.»

Αντί συμπερασμάτων

Κατσέ νου σμπουρέστ' βλαχέστι; Το ερώτημα ανακύπτει με διερευνητική ή ρητορική μορφή στις αφηγήσεις του παρελθόντος και στις συνομιλίες του παρόντος από κατοίκους της Κρανιαάς. Στον άξονά του εκτυλίσσεται η περιπέτεια της βλάχικης γλώσσας σε ανταγωνισμό με την ελληνική και συνοψίζει τις αναπαραστάσεις και σημασιοδοτήσεις της. Και στο παρελθόν και στο παρόν, απευθύνεται από μεγαλύτερους σε νεότερους οι οποίοι απομακρύνονται από τη «γλώσσα κληρονομιάς» τους κινούμενοι στους ρυθμούς και τις ανάγκες του εκπαιδευτικού τους πλαισίου. Ωστόσο, στο παρελθόν εξέφραζε απορία για τη νέα γλωσσική συνθήκη, ενώ στο παρόν προτροπή για τη διατήρηση της γλώσσας που νιώθουν να τους συνδέει με τον τόπο και την ιστορία του. Επίσης, αλλάζει και η απάντηση η οποία από «δε μας αφήνει» γίνεται «δεν ξέρω/ νου στίου».

Το ίδιο ερώτημα απευθύνονταν και στους γειτονικούς Καλλιθιώτες, η γλωσσική συμπεριφορά των οποίων εκλαμβάνονταν ως κριτήριο διαφοροποίησής τους αναφορικά με τη βλάχικη ταυτότητά τους. Έτσι, η βλάχικη γλώσσα μετασχηματίζονταν από σημείο διαφοράς και ντροπής σε σημείο ομοιότητας και περηφάνειας, διαμορφώνοντας εξωτερικές οριοθετήσεις και εσωτερικές ιεραρχήσεις και ταξινομήσεις.

Στις αναπαραστάσεις κατοίκων της Κρανιαάς η βλάχικη γλώσσα αποτελεί πεδίο αμφίθυμων και αντικρουόμενων αναπαραστάσεων και σημασιοδοτήσεων. Στις αναπαραστάσεις του παρελθόντος παρουσιάζεται απαγορευμένη και καταδικωμένη, με σημασιοδοτήσεις ντροπής

και διαφοράς, απειλής για την ελληνικότητα. Στις αναπαραστάσεις του παρόντος παρουσιάζεται «τραυματισμένη» και επαπειλούμενη, εγείροντας προβληματισμούς και ανησυχίες για τη βιωσιμότητά της που εκλαμβάνεται συνυφασμένη με την ταυτότητα της τοπικής συλλογικότητας. Η ίδια αμφιθυμία κυριαρχεί και στις αναπαραστάσεις κατοίκων της Καλλιθέας, οι οποίοι έχουν αποδεχτεί τον ρόλο του απολογούμενου για τη χαλαρότητά τους αναφορικά με τη βλάχικη γλώσσα, συνδέοντας τη γλωσσική τους στάση με την ένταση της βλάχικης ταυτότητάς τους. Η αναγωγή της μνήμης και της πρόσληψης σε δομικά συστατικά των αφηγήσεων εκτυλίσσει τη χωροχρονική περιπέτεια της βλάχικης γλώσσας στη δίνη συνθηκών αποκλεισμού και ελιγμών μετασχηματισμού.

Η βλάχικη γλώσσα σημασιοδοτείται ως «κληρονομιά» του βλάχικου πολιτισμού, άρα και ζωτικό συστατικό ατομικής και συλλογικής ταυτότητας, παρότι χωρίς σχέση αναγκαιότητας. Ωστόσο, συναισθήματα ενοχής και ντροπής μεταστρέφονται σε περηφάνεια και διεκδικητικότητα. Τη διδασκαλία της άλλοτε αποκλεισμένης από την εκπαίδευση βλάχικης γλώσσας αναλαμβάνουν τοπικοί σύλλογοι ή ομάδες ως ιδιωτικό προαιρετικό δικαίωμα. Όσον αφορά τα κριτήρια αξιολόγησής της, υποχωρεί η ελληνικότητα και ενισχύονται η χρηστικότητα και η αισθητική.

Οι ερμηνευτικές προσεγγίσεις κατοίκων για τη βλάχικη γλώσσα συνυφαίνουν την έντασή της με την ένταση της βλάχικης ταυτότητας ενώ μεταφράζουν τη βιωσιμότητά της σε πολιτισμική και δημογραφική βιωσιμότητα των κοινοτήτων, παράγοντας αμφιθυμίες και διλήμματα. Συμμετρικά, οι προτάσεις τους αναφέρονται σε πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές διεκδικήσεις, εμπλέκοντας αντίστοιχες επιλογές, ανισότητες και ταξινομήσεις με (αντ)αγωνιστικό πρόσημο. Παρά τις κοινές ταυτοτικές και τοπικές συντεταγμένες των δύο χωριών, διαφοροποιήσεις γλωσσικής πρόσληψης και εμπλοκής διαμορφώνονται όχι μόνο εξατομικευμένα, με επίκληση προσωπικής στοχοπροσήλωσης, κοσμοθεωρίας και αισθητικής, αλλά και διακοινοτικής συλλογικότητας, σε διασύνδεση με την πολιτισμική και τοπική δέσμευση ως μηχανισμό σωστικής παρέμβασης και αναπτυξιακής δραστηριοποίησης.

Κρανιά και Καλλιθέα διαμορφώνουν παράδειγμα διαφοροποιημένης διαχείρισης της βλάχικης γλώσσας. Ωστόσο, κοινός παρονομαστής αναδεικνύονται οι συναισθηματικοί δεσμοί με τον τόπο και την πολιτισμική κληρονομιά του. Στις νέες κοινωνικές συνθήκες αναπτύσσονται νέες ισορροπίες μεταξύ ταυτότητας και ετερότητας και τρόπων διαχείρισής της.

Η προβληματοποίηση της βλάχικης γλώσσας συμπορεύεται με τη δυναμική της στη συγκρότηση συλλογικών και ατομικών ταυτοτήτων και στη συνακόλουθη διαμόρφωση κοινωνικών και οικονομικών σχέσεων. Η προσαρμοστικότητά της σε κρατικές στρατηγικές διοχετευμένες στην επίσημη εκπαίδευση και ρητορική υποδεικνύει τη συσχέτισή της με τις πολιτικές επιλογές. Η ερωτηματοθεσία αφορά τη δυνατότητα συμφιλίωσης της βλάχικης γλώσσας με την ανταγωνίστρια ελληνική και τον μετασχηματισμό της σε σημείο διαφοροποιημένης ομοιότητας, αποτινάσσοντας αξιολογικά δίπολα που οδηγούν σε ταυτοτικές κατηγοριοποιήσεις.

Βιβλιογραφία

- Ανώνυμος. (1852). «Βλάχοι-Βλάχισσαι». *Νέα Πανδώρα*, 60 (3): 382-3
- Burke, P. & Stets, J. (1998). *Identity Theory and Social Identity Theory*. Washington State University.
- Cohen, A. (1969). "Political Anthropology: The Analysis of the Symposium of Power Relation". *Man. New Series*, 4 (2): 215-35
- Γούναρης, Β. και Κουκούδης, Α. (1997). «Από την Πίνδο ως τη Ροδόπη. Αναζητώντας τις εγκαταστάσεις και την ταυτότητα των Βλάχων». *Ίστωρ*, 10.
- Eriksen, Th. (1993). *Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives*. London: Pluto Press.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretations of Cultures*. Basic Books. New York.
- Hutchinson & Smith (eds). (1996). *Ethnicity*. Oxford University Press.
- Fenton, S. (1999). *Ethnicity: Racism Class and Culture*. Macmillan. Palgrave.

- Μούσιος, Γ. (1999). *Τούργια Κρανιά. Ιστορία – Λαογραφία. Με αναφορά στη ζωή, την παράδοση και τη γλώσσα των λατινόφωνων βλάχων της Πίνδου*. Αθήνα.
- Banton, M. (1983). *Racial and ethnic competition*. Cambridge University Press
- Jenkins, R. (1997). *Rethinking Ethnicity. Arguments and Explorations*. London: Sage Publications.
- Νικολαΐδης, Κ. (1909). *Ετυμολογικόν Λεξικόν της κουτσο-βλαχικής γλώσσης* έ-ζ. Αθήνα.
- Παπαδόπουλος, Γ.Γ. (1859). «Περί του εν Βλάχοις Ελληνισμού». *Πανδώρα*. 10/225: 223-4.
- Πουρνάρας, Σ. (1987), *Η Βλαχομηλιά της Πίνδου "Αμέρου" : ιστορία, λαογραφία, αναφορά στους Βλάχους : 120 τραγούδια, 500 βλάχικες λέξεις*. Θεσσαλονίκη: Πολιτιστικός Σύλλογος Μηλιάς.
- Τρομάρα, Σ. (2008). *Τα όρια του μετασχηματισμού της εθνικής ταυτότητας*. Θεσσαλονίκη: Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης.
- Van De Berghe, P.L. (1995) Does Race matter? *Nations and Nationalism*, 1 (3): 357-368.